

Załącznik do uchwały Rady NCN nr 1/2021 z dnia 8 stycznia 2021 r.

Uwagi Rady Narodowego Centrum Nauki do projektu Polityki Naukowej Państwa

Wprowadzenie

Przedstawiony przez Ministerstwo do prekonsultacji projekt Polityki Naukowej Państwa (PNP) to dokument obszerny i zróżnicowany pod względem merytorycznym. Jego powstanie oraz możliwość wstępnego przedyskutowania go przez środowisko naukowe i akademickie oznacza, że problemy w nim poruszone uznane są przez władze państwa za kluczowe dla rozwoju naszego kraju. W ocenie Rady Narodowego Centrum Nauki (NCN) to dobry punkt wyjścia do dyskusji i opracowania optymalnej PNP.

Rada NCN z satysfakcją odnajduje w tym dokumencie kontynuację zmian zapoczątkowanych przyjęciem nowej ustawy "Prawo o szkolnictwie wyższym" oraz widoczny wpływ dyskusji toczonych przez środowisko naukowe w ramach Narodowego Kongresu Nauki. Rada NCN docenia też, że dokument został oparty m.in. o diagnozy Komisji Europejskiej zawarte w raporcie *Peer Review of Poland's Higher Education and Science System*. Rada NCN ocenia projekt PNP jako ważny, potrzebny i oczekiwany przez środowisko naukowe i akademickie oraz jego otoczenie.

W szczególności na uwagę zasługuje dążenie do zwiększenia wpływu polskich badań na światowy obieg nauki poprzez m.in. stymulowanie do publikowania ich wyników w obiegu międzynarodowym i wspieranie mobilności uczonych. Należy też docenić, iż dostrzeżono konieczność eliminacji nadmiernie zhierarchizowanych relacji panujących w środowisku akademickim, w tym likwidacji barier, jakie system stawia przed młodymi badaczami. Podkreślono znaczenie krajowego wymiaru nauki dla nauki światowej, rolę potencjału wyrastającego z dziedzictwa kulturowego, dążenie do „zmniejszenia luki cywilizacyjnej pomiędzy Polską a krajami gospodarczo wyżej rozwiniętymi oraz w poprawie jakości życia polskiego społeczeństwa” - PNP str. 2, a także stymulowania innowacyjności. **Szczególnie istotne jest to, że w dokumencie jednoznacznie wyartykułowano zobowiązanie państwa do „zapewnienia optymalnych warunków do realizacji funkcji poznawczej nauki” - PNP, str. 3, czyli prowadzenia badań biorących się z zainteresowań samych badaczy.** Dostrzegając zalety tego dokumentu oraz jego treści Rada NCN uważa, iż niektóre poruszone w nim kwestie wymagają przedyskutowania, uszczegółowienia oraz hierarchizacji. Piszemy o tym poniżej.

Odniesienie się do znaczenia nauki ze szczególnym uwzględnieniem badań podstawowych dla rozwoju cywilizacyjnego Polski

Dokument otwiera stwierdzenie, że „Polski udział w nauce światowej powinien odpowiadać jej potencjałowi budowanemu na dziedzictwie kulturowym” - PNP, str. 2. **Rada NCN stoi na stanowisku, że brakuje tu istotnego elementu, a mianowicie powołania się na potencjał polskich naukowców, tj. na wyniki krajowych badań oraz na istniejący potencjał kadrowy, ze szczególnym uwzględnieniem młodego pokolenia.** Kraje takie jak USA, Korea Południowa i niektóre kraje Europy Zachodniej i Północnej, które przyjęły założenie, iż kluczowym motorem rozwoju są nauki podstawowe, znacznie zwiększyły ich finansowanie, czego dalekosiężnym następstwem był znaczący wzrost liczby patentów, wdrażanych innowacji, a to faktycznie doprowadziło do znacznego wzrostu dobrobytu ich społeczeństw. **Dlatego uważamy, że punktem wyjścia PNP powinna być jednoznaczna deklaracja o dalszym wspieraniu w naszym kraju wszelkiego typu badań w naukach podstawowych, prowadzonych przez wybitnych badaczy i ze szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli młodego pokolenia. Ponadto, priorytetem powinno**

być zwiększanie funduszy na naukę do poziomu co najmniej 1 proc. PKB zgodnie z regulami określonymi w Ustawie 2.0.

Wysoka jakość badań podstawowych jest kluczowym czynnikiem, który przyczyni się do zwiększenia oczekiwanego w PNP poziomu innowacji. Od prawie 10 lat NCN wspiera naukowców i tego typu badania, co leży u podstaw sukcesu tej agencji w kraju i za granicą. Przemawia za tym coraz wyższa jakość wniosków grantowych, upowszechnienie wyników badań w postaci publikacji w coraz lepszych czasopismach naukowych, autorami których są często młodzi badacze, a także wzrastająca liczba dobrze ocenianych w ramach Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych (ERC) wniosków naukowców, którzy wcześniej uzyskali granty NCN. Tym samym działania NCN już teraz doskonale wpisują się w szereg elementów PNP. Dalsze wspieranie badań podstawowych oraz autonomii prowadzonych badań i samych badaczy przez konkursowy system grantowy realizowany przez NCN i inne krajowe agencje, jak np. FNP i NAWA, jak również przez Komisję Europejską, jest gwarancją utrzymania i wzmocnienia tego korzystnego trendu.

Dlatego też Rada NCN uważa, że jednym z istotnych warunków skutecznej realizacji PNP jest zwiększenie finansowania badań podstawowych. Sugerujemy, by jednym z elementów polityki naukowej było dążenie do zrównoważenia wydatków na badania podstawowe i aplikacyjne. Należy bowiem pamiętać, że u podstaw aplikacji leżą właśnie wyniki badań podstawowych. Nie negujemy kluczowego znaczenia badań aplikacyjnych, ale podobnie jak w krajach o najwyższym poziomie innowacyjności powinny one w znacznie większym stopniu być finansowane z funduszy prywatnych. W przypadku zaangażowania funduszy państwowych w badania aplikacyjne państwo powinno zagwarantować prawdziwie znaczący udział w przyszłych zyskach.

Zgodnie z założeniami, PNP będzie „chronić i wspierać wolne od nacisków politycznych, rzetelne i zgodne z etyką prowadzenie wysokiej jakości badań naukowych” - PNP, str. 4 oraz „zapewniać adekwatne środki finansowe, a także zapewniać warunki do wysokiej jakości kształcenia” - PNP, str. 4. Rada NCN chciałaby podkreślić konieczność utrzymania równowagi pomiędzy tymi aspektami PNP i zacieśniania relacji między działalnością badawczą i dydaktyczną, szczególnie w odniesieniu do misji zawodowej nauczyciela akademickiego. W kontekście refleksji o autonomii nauki można też podnieść wątpliwość, co do zasadności wyznaczania parametrów doniosłości naukowej (np. punktacji czasopism) w aktach prawnych (rozporządzeniach ministra) zamiast pozostawić budowanie takich wykazów i rankingów ekspertom, co jest praktyką znacznie powszechniejszą na świecie. Rada NCN wspiera zapisy znajdujące się w konsultowanym dokumencie, zgodnie z którymi „prowadzenie prac badawczych oraz wdrażanie rozwiązań odpowiadających na skomplikowane wyzwania społeczno-gospodarcze wymaga wzmocnienia mechanizmów umożliwiających tworzenie ścieżek kształcenia” - PNP, str. 33 wskazując jednocześnie na sygnalizowaną w dokumencie konieczność wsparcia *wybitnych pracowników nauki: wyróżniające się zespoły i grupy badawcze* czy promowanie badań, w tym *interdyscyplinarnych* oraz w oparciu o *współpracę międzynarodową*. W dokumencie brakuje odniesień do wzmocnienia roli kobiet w nauce. Strategia rozwoju powinna zmierzać do znoszenia wciąż istniejących strukturalnych ograniczeń dla optymalnego rozwoju ścieżek naukowych kobiet oraz szukać długofalowych rozwiązań zmierzających do zwiększenia obecności badaczek w rozwoju wszystkich dziedzin wiedzy.

Uwagi i rekomendacje do analizy SWOT stanu nauki i szkolnictwa wyższego

Rada NCN sygnalizuje zarazem, iż niektóre propozycje PNP wymagają ponownego przedyskutowania i ewentualnej modyfikacji. Przykładowo, w przedstawionej analizie SWOT nie jest jasne, jakim narzędziem diagnostycznym posłużono się w celu wskazania konkretnych dyscyplin jako tych charakteryzujących się „wysokim, w skali świata, poziomem badań” - PNP, str. 10. W części "Słabe strony" są istotne braki, przykładowo nie wymieniono słabości systemu recenzowania

w postępowaniach awansowych. Z kolei w "Zagrożeniach" nie wymieniono istniejących przeszkód biurokratycznych dla efektywnego prowadzenia badań naukowych, jak np. Prawo o Zamówieniach Publicznych, które nie jest dostosowane do wyjątkowej specyfiki tego typu aktywności. Nie wspomniano też o trudnościach wynikających z braku szczególnej procedury, która zastąpiłaby kodeks postępowania administracyjnego (kpa) w postępowaniach związanych z finansowaniem nauki, ewaluacją osiągnięć naukowych i awansami naukowymi, a która pozwoliłaby przezwyciężyć obecne deficyty proceduralne wynikające z digitalizacji postępowań, specyfiki ich przedmiotu i stron. Podobnie, w części "Wyzwania dla świata" zabrakło wzmianki o zagrożeniu utratą bioróżnorodności, a w części "Zdrowie i żywność" zbyt skrótowo opisano choroby niezakaźne, nie akcentując kluczowych dla stanu zdrowia społeczeństwa chorób metabolicznych, układu krążenia i nowotworów oraz chorób psychicznych. Wspominając o zwiększeniu produktywności w rolnictwie, pominięto zagadnienia kluczowe dla utrzymania zrównoważonego łańcucha produkcji i dystrybucji, przeciwdziałających nadmiernej produkcji i marnotrawstwu żywności.

Uwagi i rekomendacje do priorytetów Polityki Naukowej Państwa

Znaczną część PNP stanowią priorytety, których lista nie budzi zastrzeżeń. Jednak niektóre ich składniki wymagają uzupełnienia. Zarówno katalog wyzwań, jak i priorytetów, nie jest bowiem niezmienny, a zatem powinien odzwierciedlać również nowo pojawiające się wyzwania. W tym kontekście, chociażby w świetle trwającej pandemii COVID-19, problem zagrożenia chorobami zakaźnymi został potraktowany zbyt marginalnie.

W sekcji dotyczącej rozwoju instytucjonalnego w **Priorytecie I** pojawiła się diagnoza, iż „polski sektor cechuje się wysokim stopniem rozproszenia potencjału” - PNP, str. 25; **priorytetem powinna być zatem konsolidacja potencjału podmiotów.** Nie odmawiając słuszności temu stwierdzeniu, nie należy jednak zapominać, że **w niektórych przypadkach konieczna może okazać się likwidacja podmiotów słabych, których skonsolidowanie z mocnymi osłabiałoby potencjał tych ostatnich.**

Zgadza się z zapisem, że jednym z wyzwań globalnych, „które w największym stopniu będzie wpływało na możliwości rozwojowe ludzkości, będą zmiany klimatyczne” - PNP, str. 44. W ramach **Priorytetu III** (Zasoby i środowisko), nie uwzględniono jednak jakże ważnych aspektów dotyczących zrównoważonego rozwoju, zapewniających racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych i energii, a także racjonalną produkcję żywności, z uwzględnieniem jej prawidłowej dystrybucji i przechowywania. Pominięto, nie mniej ważne w kontekście działalności rolniczej, aspekty dotyczące produkcji zwierzęcej, gwarantującej dobrostan zwierząt, a w konsekwencji bezpieczeństwo żywności. W tym priorytecie nie uwzględniono również środków zapobiegających utracie bioróżnorodności.

Aspekty dotyczące zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do żywności powinny mieć również swoje odzwierciedlenie w **Priorytecie V** (Społeczeństwo i Zdrowie), gdyż mają one wymiar nie tylko społeczny (kreowanie zachowań i nawyków), ale i zdrowotny (podłoże/profilaktyka/leczenie chorób dietozależnych). W priorytecie tym **brakuje też uwzględnienia wyzwania, jakim jest ulegający przeobrażeniom rynek pracy.**

W odniesieniu do **Priorytetu VI** - Budowanie wspólnoty, kultury i tradycji (tożsamości narodowej) **uważamy, że powinien on zawierać odniesienie do rozwijania społeczeństwa obywatelskiego oraz postaw opartych na tolerancji i szacunku dla różnorodności. Stoimy również na stanowisku, że priorytety tematyczne nauk humanistycznych oraz związanych z nimi form kształcenia nie powinny koncentrować się wyłącznie na tożsamości narodowej, ale obejmować również pogłębianie wiedzy na temat różnych, złożonych i współistniejących aspektów tożsamości różnorodnych społeczności,** które zawsze były jednym z kluczowych elementów decydujących o potencjale kulturowym, artystycznym i naukowym, a zarazem i społeczno-

gospodarczym Rzeczypospolitej w trakcie jej wielowiekowej historii, budujących jej miejsce oraz znaczenie w dziejach Europy i świata. Tylko lepsze poznanie i poszanowanie różnorodności tradycji i tożsamości stanowiących o bogactwie naszego kraju – jego historii i szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego – pozwoli adekwatnie zrealizować zawarty w dokumencie postulat „prowadzenia badań HST skoncentrowanych na dziedzictwie narodowym, regionalnym i lokalnym” - PNP, str. 58.

W **Priorytecie VI** znalazło się także stwierdzenie o odmiennych wzorcach publikacyjnych w naukach społecznych i humanistycznych. **Te odmiennie wzorce nie powinny i nie mogą zwalniać badaczy z obowiązku dbania o międzynarodową widoczność. Nie widzimy powodów, dla których w naukach społecznych (np. psychologii, socjologii, politologii czy ekonomii) powinny obowiązywać wzorce oceniania jakości wyników badań inne niż np. w naukach przyrodniczych.** Nie deprecjonujemy wagi monografii naukowej jako ważnej formy upowszechniania wiedzy, ale **pragniemy podkreślić, że w obiegu międzynarodowym podstawową i najbardziej cenioną formą komunikowania wyników przeprowadzonych projektów badawczych pozostają publikacje w renomowanych czasopismach o zasięgu międzynarodowym.** PNP powinna stymulować wzmocnienie pozytywnego trendu w naukach społecznych i humanistycznych, który obserwujemy w postępującej zmianie sposobu publikowania i upowszechniania wyników projektów finansowanych przez NCN. Polega ona na rosnącym umiędzynarodowieniu wyników badań, publikowanych w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, poddawanych rygorystycznym procesom recenzyjnym z udziałem ekspertów zagranicznych, a także międzynarodowej rozpoznawalności tych prac, wyrażonych rosnącym zainteresowaniem środowiska naukowego (cytowania).

Dodatkowo uważamy, że **naczelnym zadaniem nauk humanistycznych, społecznych i o sztuce** – podobnie jak w wypadku wszystkich innych dyscyplin – **jest poszerzanie granic aktualnej wiedzy i generowanie nowych rezultatów, których znaczenie i użyteczność powinna wykraczać poza granice polskiego społeczeństwa i polskiej nauki.** Zgadza się ze stanowiskiem zawartym w PNP, że „włączenie wyników badań polskich naukowców do światowego obiegu myśli to element polskiej racji stanu” - PNP, str. 59, jednak nie może się to odnosić wyłącznie do badań nad „dziedzictwem narodowym i historią narodową” - PNP, str. 59. Dlatego istotnym priorytetem dla polskiej nauki powinno być wzmacnianie wysokiej jakości badań dotyczących szeroko rozumianej wiedzy humanistycznej z uwzględnieniem zarówno dziedzictwa krajowego, jak i światowego, w tym wyzwania cywilizacyjnych ujawniających się w skali globalnej. Z kolei zamiast przyjmować za niepodważalny fakt „względnie niski potencjał komercjalizacyjny badań z zakresu HST” - PNP, str. 3 „należałoby się raczej zastanowić nad poszerzeniem rozumienia komercjalizacji i „impaktu społeczno-ekonomicznego” - PNP, str. 59, tak by stwarzało ono optymalne pole dla wpływu badań humanistyczno-społecznych na społeczeństwo, gospodarkę oraz politykę edukacyjną, kulturową i społeczną państwa oraz jego instytucji.

W ramach **Priorytetu VII** (Bezpieczeństwo państwa) postulowane jest włączenie NCN oraz NCBR w realizację *Strategii bezpieczeństwa państwa* poprzez „zwrócenie szczególnej uwagi na priorytetowe traktowanie projektów z zakresu rozwoju i innowacji” - PNP, str. 65. Doceniając wagę szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa **Rada NCN zwraca uwagę, że kluczową misją NCN jest „wspieranie działalności naukowej w zakresie badań podstawowych, czyli prac empirycznych lub teoretycznych mających przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne”** - Art. 1 ust. 2 oraz Art. 2, ust. 1 z Ustawy o Narodowym Centrum Nauki z dnia 30 kwietnia 2010 roku. **Rada stoi na stanowisku, że wzorem ERC oraz agencji wykonawczych w wiodących pod względem rozwoju naukowego krajach europejskich misja ta powinna być realizowana poprzez wspieranie najwyższej jakości badań naukowych we wszystkich dziedzinach nauki na drodze otwartych konkursów i wyłącznie w oparciu o kryterium doskonałości naukowej.** W związku z powyższym

Rada nie rekomenduje, by NCN było zobligowane do priorytetowego traktowania projektów wskazanych w omawianym dokumencie czy jakiegokolwiek innej dziedzinie.

Uwagi i rekomendacje do wybranych wyzwań zdefiniowanych w Polityce Naukowej Państwa

W dokumencie często podnosi się kwestię sztucznej inteligencji oraz technologii cyfrowych jako narzędzi pozwalających wydłużyć kariery zawodowe i utrzymać obywateli w dobrej kondycji. Niestety, istotna w tym kontekście robotyzacja potraktowana została marginalnie. To właśnie odpowiednio rozwijana robotyzacja umożliwia lepsze wykorzystanie dostępnych zasobów pracy oraz potencjału intelektualnego obywateli, zapewniając przy tym pomoc i opiekę starzejącemu się społeczeństwu. **Fakt ten niesie konieczność wykształcenia wysoko wykwalifikowanej kadry. Kosztem zmniejszenia zapotrzebowania na pracowników nisko wykwalifikowanych wzrośnie zapotrzebowanie na specjalistów od wdrażania, obsługi i konserwacji zautomatyzowanych systemów.** Należy się do tego przygotować poprzez odpowiednie profilowanie kształcenia wyższego oraz badań. Zjawisko to zostało już na świecie dostrzeżone. W tak istotnym dla przyszłości kraju dokumencie, jakim jest PNP, powyższa kwestia powinna znaleźć swoje miejsce.

Uwagi i rekomendacje do systemu doradztwa naukowego

Podjęta w PNP kwestia systemu doradztwa naukowego oraz postulowany zestaw jego charakterystyk stanowi dobry kierunek myślenia o tym, jak lepiej zarządzać państwem. Tworzenie takiego apolitycznego systemu, działającego w oparciu o dane naukowe, stwarza szanse na podejmowanie racjonalnych decyzji. Wzorem dla takich działań może być powołanie przez Komisarza ds. Nauki siedmioosobowego zespołu doradców dla Komisji Europejskiej. Można też wykorzystać potencjał istniejących już zespołów, takich jak dziedzinowe Komitety Polskiej Akademii Nauk (PAN). Składają się one ze specjalistów z uczelni, instytutów PAN i praktyków, a zatem stanowią zróżnicowane grupy ekspertów. Ekspertyzy przygotowywane przez te Komitety wielokrotnie okazywały się trafne, np. powstała w latach 70. XX wieku ekspertyza dotycząca problemu bardzo szybko zmniejszających się zasobów wody w Polsce. Niestety, zbyt rzadko były one wykorzystywane przez decydentów. **Pojawienie się w PNP konieczności stworzenia systemu doradztwa naukowego stwarza szansę na lepsze wykorzystanie wiedzy polskich naukowców dla sprawnego zarządzania krajem.**

Uwagi i rekomendacje do ewaluacji i wdrażania Polityki Naukowej Państwa

W projekcie przewiduje się, że wdrażanie PNP będzie podlegało ewaluacji prowadzonej nie rządziej niż raz na pięć lat i proponuje się powiązanie cyklu ewaluacji z funkcjonowaniem rządu lub parlamentu. **Rada NCN uważa, że taka ewaluacja mogłaby się odbywać w połowie kadencji Sejmu, dzięki czemu realizacja polityki naukowej państwa nie byłaby elementem międzypartyjnej walki wyborczej.** Tym samym ocena, co się udało zrealizować, a co trzeba poprawić w polityce naukowej, podlegałaby ponadpartyjnemu porozumieniu. **Sugerujemy też, by ewaluację realizacji PNP przeprowadziło inne gremium niż Komitet Polityki Naukowej, który jest organem Ministra. Warto rozważyć, by to był zespół ekspertów międzynarodowych, podobny do tego, który wyłonił uczelnie badawcze.**

Inne uwagi

W dokumencie wskazane są instytucje, które mają podjąć się wdrożenia PNP (realizatorzy). **Brakuje natomiast charakterystyki mechanizmów wdrożenia.** Czy PNP ma być wdrażana wyłącznie z zastosowaniem systemu nakazowo-prawnego, czy też zostaną uruchomione adekwatne mechanizmy finansowe? Warto w tej sprawie odnieść się do Ustawy 2.0 oraz wyjaśnić, jakie konkretne narzędzia będą wykorzystane do realizacji założeń polityki naukowej.

W obszarze nauki i szkolnictwa wyższego struktura organizacyjna i administracyjna podmiotów powinna być efektem szczególnie starannej analizy efektywności i racjonalności, prowadzonej z punktu widzenia postulatów, założeń i celów polityki naukowej państwa, a nie interesów podmiotów politycznych. **Niepokój Rady budzi fakt, iż okres wdrażania PNP przypadnie na czas działania połączonego Ministerstwa Edukacji i Nauki. Ogromnie istotne jest to, aby nieoczekiwane połączenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z Ministerstwem Edukacji nie doprowadziło do zachwiania równowagi między misją kształcenia a misją prowadzenia badań naukowych. Gwarancją wysokiej jakości kształcenia na poziomie akademickim jest bowiem prowadzenie badań naukowych na światowym poziomie.**

Konkluzja

Zdaniem Rady NCN zaproponowany projekt Polityki Naukowej Państwa jest potrzebny i istotny dla dyskusji o kształcie systemu prowadzenia badań w Polsce. Kontynuowanie tej dyskusji jest niezbędne, by dokument ten stał się skutecznym elementem kształtowania polityki państwa. Rada wyraża nadzieję, że wskazane przez nas kwestie zostaną wykorzystane w trakcie dalszych prac nad ostatecznym kształtem dokumentu PNP, a zarazem Rada deklaruje gotowość do dalszych konsultacji.

w imieniu Rady Narodowego Centrum Nauki

Prof. dr hab. Jacek Kuźnicki

Przewodniczący Rady
Narodowego Centrum Nauki